

„У поезији не постоји потпуна оригиналност која не дугује ништа прошлости” – истицао је Т. С. Елиот у једном од најудицајнијих критичких огледа 20. века. Тај дуг може да се огледа у цитату – који је велико признање, а нарочито ако је дат без наводника, у алузији која често призива, а понекад и исмева неки шири културни контекст, у препричавању, или, најзад, дозивањем речи, ритмова или слика неког прохујалог времена. Тако, на пример, кад у Шекспировој *Бури* Миранда – после дуго времена проведеног у изгнанству на пустом острву којим крстаре само духови – негде поново угледа људе, она ће да ускликне дивећи се њиховој лепоти: „О красни нови свете”! А управо те њене речи постаће касније наслов Хакслијеве црне слике лажне среће и кобног реда у будућности. У том окружењу Хакслијевог романа г. Дивљак – који је ту залутао из резервата као једини човек који је читао Шекспира – изјавиће љубав својој драгој Лењини готово дословно оним речима које је Фердинанд у

Бури

упутио Миранди: „Обожавана моја Лењино, најобожаванија, вредна највећег блага на свету”, на што ће му она узвратити својим песничким језиком, с „похотном нежношћу”, повукавши до краја рајсфершлус своје одеће,: ”Грли ме док се не обезнаним, / Љуби ме док не паднем у кому”. А како г. Дивљак никако не може без свог Шекспира, шта ће он, јадник, са својим еротским заносом, него да цитира Отелову оптужбу Дездемоне: „Курво, безобразна блуднице”!И зар од аналогних цитата из разних аутора и времена, укључујући често управо Шекспирове речи, не врви свеколика рана поезија Т. С. Елиота?

Као што у енглеској књижевности на сваком кораку одјекују древне, неретко библијске и Шекспирове речи, тако се код нас почесто чују одјеци наших десетераца, пословица и Његоша. Колико ли је тек и каквих враних гаврана морало да полети у нашој скорашњој историји да би се Рајко Петров Ного запитао у песми „Са жутом звездом на рукаву”:

„Гракће ли гавран наша тица”?

Пише: Светозар Кољевић
субота, 30 октобар 2010 09:58

Зар није већ и наслов те песме, преузет из Другог светског рата, бачен у дане када је цела Србија обележена „жутом звездом на рукаву“? Као што нам је и гавран, та стара „наша тица“, заграктао из народних песама да нас на нешто данас подсети. И шта је још све морало да буде предигра Ноговој молитви „да се наше речи не размину“? Ваљда су се, још знатно пре распада Југославије, опет нека нова „господа тешко завадила“, па је песнику остала само нада да би га песничка реч могла – као нека „крпа платна“ која је својевремено помогла Боланом Дојчину да му се не размину „кости мимо кости“ – некако да одржи на окупу:

„Утегни се пре но бљутав живот мене

Дору на рамена – гори у хајдуке

Стих је што и платно боланом Дојчину“.

У аналогном смислу и у песништву Ђорђа Сладоја одјекује на сваком кораку понека давнашња реч. Зар није и он већ у својој раној збирци објављеној под насловом *Дани несанице* 1976. године нешто наслутио у стиху:

„гавран жедан црног гракће врх појате“.

А затим, обраћајући се завичају, забележио и стих „дани-лијевљани већ долазе по те“, подсећајући нас на оно што је у „проклетом Лијевну“ чекало заточеног старог Вујадина са оба два сина? Двадесет година касније, 1996, појавила се и његова збирка под насловом *Дани лијевљани*, а затим, такође у прикладан час, 2006. године, објављена је збирка *Мала васкрсења* с песмом у којој нас Сладоје враћа у завичај Страхинића бана, дозивајући речи стариша дервиша: „свуд су броди ђегођ дођеш води“ у једном савременом обрту:

„Нема ова песма ћуприје ни газа

Нити памти где је избављења стаза”.

И шта је све морало да се одигра с нама, у нама и око нас, да ритам Његошевог стиха:

„Св’јет је овај тиран тиранину,

А камоли души благородној”,

одјекне код Матије Бећковића у тренутку кад песник жали свог саплеменика који се у некој недођији примио дужности полицијског доушника:

”Ниђе није лако шпијун бити,

А камоли ђе тајне и нема”?

Или, пак, да Његошева реч: „Удар нађе искру у камену” зазвони на сасвим нов начин у стиху Мирослава Максимовића: ”Паста налази смисао у туби”? И то нарочито тамо где и друго иверје прошлости живи у садашњости, као у Максимовићевој песми под тако безазленим насловом као што је „Ево”:

„где нови свеци вргоше прилике”.

Какве су то прилике и неприлике огледа се и у неким критичким приказима нових светаца у новим приликама – као, на пример, кад Моше Пијаде, поводом „Јеретичке приче”, на целој другој страници *Борбе* од 28. октобра 1950,

упозорава Бранка Ћопића да „ко с ђаволом прича приче има право да очекује да му се олупају о главу”. Није лако одгонетнути ко све ту и с којим ђаволом тикве сади, али је очигледно да се власт, и кад изгуби веру у Бога, још увек има у кога поуздати.

Најзад, и у делима многих других писаца дозивају се блиске и далеке речи преко понора времена и простора с речима савремености и будућности. Као, рецимо, код Стеријиних покондирених тикава које понешто сведоче и о нашем времену, као у Пекићевој слици робота који је ишчезао крајем двадесетог века у заблуди да је још увек човек, као код Душка Трифуновића кад уведе у своје стихове речи из Статута Савеза комуниста Југославије:

„кад ништа није свето

„шта ја имам с тим”.

То одјекивање блиских и далеких речи чује се и у *Времену смрти* Добрице Ћосића, који се дуго носио мишљу да не потпише тај роман јер је он, наводно, само прибележио оно што су казивали српски ратници. Међу тим казивањима занимљива је и бојазан да би се заједничка држава народа који су међусобно ратовали морала у крви распасти, што је не само одјек гласа војводе Мишића него и наговештај онога што ће нас снаћи после времена када је роман писан. А зар није и Миро Вуксановић, као што је приметио Јован Делић, „на модеран начин упослио фолклор” и „иновирајући модел романа речника (...) исковао златне медаљоне о заборављеним речима”.

Укратко, одвајкада у многим књижевним делима одјекују блиске и далеке речи, велике и мале, мудре и луде, молитвене и псовачке, а то одјекивања одзвања смехом и вапајем, каткад и у исти мах. Можда управо отуд и потиче чудесна моћ књижевности да спаја далеке пределе, времена и људе, да омогућује, као што Пастернак рече, дијалог живих са мртвима и нерођенима.

(Реч академика Светозара Кољевића са промоције књиге *Одјечи речи* која је одржана у САНУ 26. октобра 2010.